

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. લ્હોરો
 સુધરેલી રીત મુજબ
 વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટિએ
 તૈયાર કરેલી

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજૂતી; પાઠના
 સાર; પાઠવાર અથવા શબ્દો તથા
 એકાક્ષર; ફિલ વિગેરે.)

અનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો.

અનારનું કેન્દ્ર—શાહપોર—મુસ્ત. ૦.

સંપાદક—C. M. Shah

મસિદ કરવાનું કેન્દ્ર—શાહપોર—મુસ્ત. ૧૯૩૦

પ્રથમ સને ૧૮૬૭ના રૂપના એક મુજબ રજૂ કરેલું છે.

અપનાર—ગોવિંદજી ધર્માભાઈ નાયક

અપવાનું કેન્દ્ર—શ્રી “અનાવિલ બંધુ” પ્રી-ટીંગ પ્રેસ
 બરાનપુરી ભાગ, બાલુચી મોલ—મુસ્ત.

પ્રથમ ૧૯૮૧ કિમત ૦-૨-૬ પ્રિ ૧૯૩૦

ની કોમીરાઈસંગ્રહ

—: એકવાર વાપરી ખાતરી કરવા બલામણુ છે:—

છગનલાલ મોતીરામ શાહ કૃત
ચોથી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક”
ચાર આના.

મુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળની
પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪૫ આના.

હિંદુસ્તાનની સામાન્ય ભૂગોળની
પ્રશ્નોત્તરમાળા ચાર આના.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

“મુંબઈ જિલ્લો શિક્ષક” વગેરેના કર્તા. શાહપોર—મુંબઈ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૦૭૫ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ પહેલી ચોપડીના અર્થ

વિષય મ ૩૫૭:૮૪૭:૬-:૨૧૫

પહેલી ચોપડીના અથે.

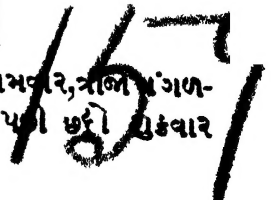

પાઠ ૧.	લીપિગુપે=છાણમટોડીની	આંગણામાં=આરણ્ય
દિવાળી=વરસનો છેલ્લો	ગાર ચોપડો	આશળ
દિવસ; આસા વદ	ધાળે છે=ચોપડો છે;	લુગડાં=ખડાં
અમાસ	છાંટે છે.	ધરેળાં=દાગીના; જણસો
અક્ષર=હરફ; દરકત	સાંજેરી=ધારી	દારખાનું=આતરખાનું
નિશાળ=ભણવાનું કેકાણું	ધુધરા=ધુધરાના આકા-	ફાંડે છે=સળગાવે છે
રગ્ન=કુટ્ટી	રેનો ધડેનો બનાવેલો	સાં=બધા
છોડી=છાકરી	ગળ્યો પદાર્થ	ગીત=રાગથી ગાવું તે
પાછી વળી=ફરી	સાથીઆ=ચુનાની ફાક	ધર ધર=ધેરે ધેર
ભેગી=સાથે; એકઠી	વગેરેનાં કાઢેલાં ચિત્રા	ફટાકડા=ફટાકા
		હરખાથ=ખુશી થાય

સમજીતી-દિવાળીના દહાડામાં ઘેરેઘેર દીવા સળગે છે, અને ફટાકા ફટાફટ ફૂટે છે, તેથી છાકરાં ઘણાં ખૂશ થાય છે.

પાઠ ૨.	રવિ=સુરજ	જીભેરાત=ગુસ્વારની રાત
વાર=દિવસ	દેવળ=દેવેરું	પાછો=ફરી; બીજવાર
વિષે=બાબત	ફેડે=પછી	અઠવાડીકે=સાત દિવસ
કચેરી=કોરટ	મુસલમાન=મુસલમાની	
અંધ રહેછે=રજ પડે છે	ધર્મ માનનાર	

સમજીતી-પહેલો રવિવાર, બીજો સોમવાર, ત્રીજો મંગલવાર, ચોથો બુધવાર, પાંચમો ગુરુવાર, પાંચમો શુક્રવાર

૨] પહેલી ચાપડીના “ (ડક્ટરશન શિક્ષક” અઢી આના.

આવે છે. (૧) સાતમા વાર શનિ છે, તે છલ્લો વાર ગણાય છે; એવી રીતે સાત દહાડાનું એક અઠવાડીક થાય છે. (૨)

પાઠ ૩.	ગામ=ત્યાં થોડાં કળીઆં તમામ=બધા; સધળા	
ફરતી=ચારે બાજુએ;	અને ઘર લેાય તે	દા=આપો
આસપાસ	નકશો=ગામ કે દેશનો	માન=આપર
વાડ=કાંટાનો કે તારનો	ચિત્રનો નમુનો	ગુરુ=મહેતાજી
બનાવેલો આંતરો	ચિત્રો=જમીનો	સમા=જેવા; બરાબર
દરવાજો=મોટું “મારાજી”	ટાંગેલાં=ત્રણેલાં	જ્ઞાન=સમજણ; અક્ષર
માંયે=અંદર	ધોડી=પાટીકે મૂકવાની	તજનું=છોડી દેવું; કાઢી
ફૂલજાડ=ફૂલ થાય તેવા	ખેડક	નાખવું
છોડ	કસરત=મહેનત કરી	અંગ=શરીર
વેલ=વેલો; બાંધપર	શરીરને મજબુત	હુળીમળીને=સંપીને
પથરોનો છોડ	બનાવવું તે	સંગ=સાંબળ
ચોકડું=ચારે બાજુથી	માટી=મટોડી	ચોડી=લગાડી
જડી લીધેલું લાકડાનું	મગની=સારી	ચિત=મન
ઘર	અતી=આ દેખણે	શિક્ષા=શિખામણ; બોધ
વાવટા=નિશાન; ધગન	રોજ=દરેક દિવસ; નિત્ય	રૂડી=સારી
મોગરી=ધંટ વગાડવાની	પાઠ ૪.	રીત=ચાલ
લાકડાની લથોડી	નિશાળીઆને બોધ.	પેર=રીત
મહેતાજી=માસ્તર; ગુરુજી	દશિર=પરમેશ્વર	નીસરી=નીકળી
ખેડક=મેસવાની જગા	નિત્ય=રોજ; હરેક દિવસ	પાંસર=સીધું; રખડા
કલાકની સીસી=કલાક	પરોઢીએ=સુરજ જગતાં	વગર
બાજુવાનું સાધન	પહેલાં; મળસ્થામાં	

બીજી ચોપડીના “ડિક્શન શિક્ષક” ત્રણ આના. [૩

સમજુતી-હું મેંશાં સુરજ ઊગતાં પહેલાં ઊઠવું અને પરમેશ્વરનું નામ દેવું; પછી દાતાજીપાણી કરી લઈ નહાઈને બધા પાઠ તૈયાર કરવા. (૧) મામાપ કહે તેમ કરો, અને વડીલને માન આપો; મહેતાજીને આપ જેવા ગણો, તેથી સારી સમજણ મળશે. (૨) કદી જુઠું બોલવું નહિ, અને શરીરમાંથી સુસ્તાઈ કાઢી નાખવી (મતલબ કે કામ હોંસથી કરવું અને વાર લગાડવી નહિ) બધા સાથે સંપીને ચાલવું; અને સારી સોખત રાખવી. (૩)

રોજ નિશાળે જવું અને મન લગાડીને ભણવું; મહેતાજીની શિખામણ માનવી અને સારી ચાલ રાખવી. (૧) ભણતી વખતે મન રમતમાં રાખવું નહિ, એ તમે સારી પેઠે સમજો. નિશાળેથી છુટ્યા પછી સીધા ઘેર જવું. મતલબ કે રસ્તામાં રખડતા જવું નહિ. (૨)

પાઠ પ.	આદર્શી=ઊકરીઓને	અગ્રય=અડકાય
ધોતલી=પોતડી; ધોતડી	ડીલે તથા માથે ઓઢ-	ફોલો=ગુમડું; ચાંદુ
અંગરખી=ડગલી	વાનું ત્રણ ગજનું લુગડું	ખસ=ઝીણી ફોલી;
બોડીઓ=નાના ખૂટ;	પાઠ ૬.	ખુજળી
ખાસડી	ચોક્ખાખ=સફાઈ;	ધોવડાવવાં=સાફ કરાવવાં
ફરજી=લુગડાં શીવનાર	સુધડતાઈ	ડાધા=ટપકાં
સુરવાલ=સાંકડા પાયવા-	ચોક્ખા=સાફ	વાડો=ધરની પાછળની
નો લેધો	મેલા=ગંદા; મેલવાળા	ખુલ્લી જગા
ફૂળાઈ=મહોલ્લો;	ખરાખર=સારી રીતે	ગાંદવાડ=ગોળવાડ
કોટ=ડગલો	ડીલ=શરીર	કવિતા=ગાયન
ઘાધરી=નાનો ચણીઓ	ગંદી=ખરાખ; ગ્રાજી	માંદા=આખરી

૪] ત્રીજી ચોપડીના "ડિક્શન શિક્ષક" ત્રણ આના.

નાથ=ધણી દીલ=મન ધણી; પરમેશ્વર
મુખડું=માં જગતના નાથ=જગતના

સમજીતી-મારો આટલો સાફ છે, અને મારા ઘરનો
ચોક પગ સાફ છે, મારાં લુગડાં ચોકખાં જોડને બધા લોક
મને ચોકખા કહે છે. (૧) માફ માં ચોકખું છે, મારા હાથ
ચોકખા છે; મારા ચોકખા (પાપ વગરના) મનમાં પરમેશ્વર
ખિરાજે છે. (૨)

પાઠ ૭.

વરસગાંઠ સાલગીર્ગ;

જન્મ દિવસ

ભાવ્યાં=પસંદ પડ્યા;

સ્વાદ લાગ્યા

જાલ=જલની

ભાણો=ખેનનો છોકરો;

ભાણેજ

કદી=પ્રથમાં ચાણનો

લોટ, આદુ, મરચાં, હળ-

દર નાખી ઉકાળેલી તે

હાથ પગ અડાડયા નહિ

=જરાપણ ખાધું નહિ

બીડાં=પાનમાં ચુનો,

કથો, સોપારી વગેરે

મૂકી બનાવેલી પદ્ધી

પાઠ ૮.

કાકો=આપનો ભાઈ

કાકી=કાકાની વહુ

ભત્રીજા=ભાઈનો છોકરો

મામે=માનો ભાઈ;

આપનો સાળો

મામી=મામાની વહુ

ભાણેજ=ખેનનો છોકરો;

ભાણો

ફાઈ=આપની ખેન

કુઆ=ફાઈનો વર

માસી=માની ખેન

માસો=માસીનો વર

પીનરાઈ=કાકાનાં છોકરાં

માળાઈ=મામાનાં છોકરાં

મસિઆઈ=માસીનાં

છોકરાં

ફાઈઆત=ફાઈનાં છોકરાં

ખેનવી=ખેનનો વર

સાળો=વહુનો ભાઈ

સાળી=વહુની ખેન

આરમાન=બાપ એક ને

મા જુદી જુદી હોય

તે; સાવકાં

સાવકાં=આરમાઈ

મા એક અને બાપ

જુદા જુદા હોય તે

દૂધભાઈ કહેવાય

જમાઈ=છોકરીનો વર

વહુનાં માઆપ=છોકરાનાં

સાસુ સસરો

વરનાં માઆપ=છોકરીનાં

સાસુ સસરો

છોકરો કે છોકરીનો

સસરો એક બીજાને

વેવાઈ કહે છે. છોકરો

કે છોકરીની સાસુ એક

બીજાને વેવાઈ કહે છે.

ચોથી ચોપડીના “ડિક્શનરિશ ક્ષક” ચાર આના. [૫

પાઠ ૯.	પંપાળીને=હાય ફેરવીને	ઉંઘાડવા=ઉં લાવવાથ
મા સંબંધી કવિતા.	મુખ=મોઢું	હાલો=ગિધ આણુવાનું
સર્વે=બધાં	દુખડાં=દુઃખો	ગીત
ફેખી=જોઈ	મીઠા=સારા	પેટ ભરી=ધરાઈને
હરખાઉ=ખુશ થાઉં	કલોલ=મગ્ન; આનંદના	માડી=મા
આંપે=દબાવે	શબ્દો	નર=નહિ
સાથ=સાથે	ખાતું=ખાવાનું	સૌથી=બધાં કરતાં
ખોડી=બચ્ચી; ચુંબન	મારી જાત=મારું શરીર	હેત=વહાલ; પ્યાર
બાથ બીડે=બે હાથ	લગાર=જરા	અપાર=ધણુંજ
પહોળા કરી છાતી	તે વાર=તે વખતે	આભાર=પાડ; ઉપકાર
સાથ દબાવે.		

સમજુતી-માને જોઈને બહુ ખૂશ થાઉં છું, અને દોડતો દોડતો તેની સામે જઈ છું; મા મને લઈને છાતી સાથે દબાવે છે, બચ્ચી કરીને બે હાથ પહોળા કરીને દબાવે છે. (૧) ખોળામાં લઈને મને ધવરાવે છે, અને શરીરપર હાથ ફેરવીને ખૂશ થાય છે. મારું મોઢું જોઈને (મને જોઈને) હરખાય છે, અને પોતાનાં બધાં દુઃખો ભૂલી જાય છે. (૨) પંખી આનંદથી ખોલતાં હોય તેના જેવા મારા ખોલ મીઠા લાગે છે, મા મને સારું સારું ખાવાનું આપે છે, અને મારા શરીરની બહુ સંભાળ રાખે છે, (૩) મને જરા રડતો જાણીને તે વખતે ગભરાતી દોડી આવે છે, જો હું હસું અને રમું તો તું બહુ ખૂશ થાય છે, અને ઉંઘાડવાને માટે તું હાલરડાં ગાય છે. (૪) જો હું માંદા પડું તો તું ગ્રાસડ પાય છે અને તું (માડી) પણ પેટ ભરીને ખાતી નથી; બધાં કરતાં તારું હેત ઘણુંજ છે, માટે હું તારો ઘણો પાડ માતું છું. (૫)

૬] પાંચમી થોપડીના “ડિક્શન શિક્ષક” ચાર આના.

પાઠ ૧૦.
મોટા=મોટા ઉમરના;
વડીલ
પ્રમાણુ=રીતે
પૂઠે=પાછળ
બાવાજી=બાપાજી
વખાણુ=સારું કહેવું તે
માન=આવકાર

પાઠ ૧૧
ઉગ્ગણી=મીઠામીઠાની
બુબ્બે= બે બે
કચાં=કચે ડોકાણુ
આશોપાલવ=એક જાતનું
ગ્રહ (એના પાંદડાંનાં
તોરણ બને છે.)
વિના=વગર
પૈંઆ=ગંગરને પલાળી
શેકી ખાંડીને બનાવે
છે તે
ધાણી=બુવાર, મકાઈ,
વગેરેના દાણાને શેકી
બનાવે છે તે
વધારેલાં=વધાર દીધેલાં

ખારેકી=ખારેક જેવા
દળ=લોટ શેકી તેમાં
ઘી ખાંડ વગેરે નાખી
બનાવેલું તે
દાદી મા=બાપની કે
માની મા
રાંદેરી=રાદિરમાં થતા
શેતરંજી=જનકું સુતરાઉ
ખિચરનું
પાથરણું=ખિચરનું
હાર=ઓળ
શાક=દૂધી, વેગણુ,
પાપડી વગેરે
ચટણી=આદુ, મરચાં,
કાચમીર, મીઠું વગેરે
છુંદીને બનાવેલી તે

ખુબ્બ=બહાનું
મગ્ગ=રમુજ; ગમત
પાઠ ૧૨.

પજડી=પાછળ
સરત=હારજીત
થાભો=ઉભા રહે
જીત્યો=ફાવ્યો

સઢ=વહાણુ ચલાવવા
મોટે પવન ભરાવવા
સાર બાંધેલું લુગડું
ચાલ=રીત
સુંદર=સારી
હોડી=સઢવાળો મોટો
મછવો
રમત=ગમત; ખેલ
તાપ=તડકો; ગરમી
પણુ=પેલે ડોકાણુ
એકકા=બેગા
તરફ=બાજુ
તળાવ=જેની ચારે બા-
જુએ જમીન અને
વચમાં પાણી હોય તે
સહેલ=મગ્ગ; મોજ; ગમત

પાઠ ૧૩.
ખંડ=બૈરાની કાંચળીના
કપડાંનો કસબી કકડો
કાંચળી=બૈરાનું કાપડું
ઈનામ=સરપાવ
પરીક્ષા=તપાસણી
બહામાં=સાટામાં

જાની=મુંગી; ચૂપ	પાળ=કોરણ; કોર; કોઠો	ઈળ=દુઃખ; નુકસાન
હો=નાર	ફેંક ફેંકી=નાખા નાખી	સંભાળી=સાચવી
નજર કરી=જોઈ	ધણધણ=ધણધણ	નુકસાન=બગાડ
ડાહી=શાણી; સમજી	માયાં જઈએ છીએ=	કદી=કોઈ વખત
પાઠ ૧૪.	દુઃખી થઈએ છીએ	ખેલતાં=રમતાં
ફેડાં=પાણીમાં રહેનાર	ખરી=સાચી	હાણુ=નુકસાન
ચોપગાં ગ્રાણી	પ્રાણી=જીવ	ભારી=ધણું.

સમજીતી-રમત ગમત કરતાં, કોઈ વખત પણ કોઈને નુકસાન કરવું નહિ. નહારી રીતે રમતાં ઘણું નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૫.	સોળ=અપાટાની નિશાની; આકીના=ખીજ	વાંસો=પીઠ; બરડો
દયા=મહેરબાની; રહેમ	લાકડીના મારથી જે	વારાફરતી=એક પછી
ખીજ્યા=વઢ્યા	લીસોટા પડે છે તે	એક
તળે=નીચે	યાદ=ફોમ	દીવાલેન=આંખ બંધ
કુંદાય=ચગદાય; કચડાય	ભૂલી=વીસરી	કરવી તે
ફેંકાં=ખોટી મહેનત	ગળ=શકિત	સમજ્યા=જાણ્યું
દોર=માથ, ભેંસ, બળદ	ઉપરાંત=વધારે	સોળભેળ=એકઠા
વગેરે ઘાસ ખાનારા	પાઠ ૧૬	હોશિયાર=ચાલાક
પશુ	એનથેન=રમતનું નામ છે	પારખી=એળખી
કામના=ખપના	કુદો=મધન વગરનો	સંતાવા=કુપાવા
સંભાળ=બરદાસ	દાવ=વારો	અડો=અડકશે
વખતસર=બરાબર વખતે	પહેલાં=અગાઉ	ખચી જશે=વારો આવશે
સાધ=ચોક્ખી	જાણુ=છોકરો	નહિ.
નીરવાનું=ખાવાનું	બંધ કર=મીચ	

૮] બીજી થોપડીના “ડિક્શન શિક્ષક” ત્રણ આના.

લાંબો વખત=ધણિવાર	હિત=માયા; પ્યાર	અમથી=ખોટી; જુદી
ઓળખ=પારખ	વખાણ્યો=પસંદ કર્યો	ધાળે=દોડી આવળે
શાખાશ=ધન્ય	દેખે=જુએ	આસપાસ=આજુબાજુ
ખસ=ધાણું	કાપે=કાપ મૂકે	શરમાઈ=લજવાઈ
સાર=આ રમતથી લા-	કાપ=ચીરો	ખોટું=ખરાબ
ગવાની મંદિય, ધારણુ	ગલરાયો=અકળાયો	સાચી=ખરી
શક્તિ વજેરે શક્તિ	સાચાખોલું=ખરુંખોલનાર	રેવા=રડવા
કેળાયા છે.	પાઠ ૧૮.	છેતર્યા=હઠ્યા
પાઠ ૧૭.	વાધ=ફાડી ખાનારં ચટા-	વારે ધાયા=મદદ દોડી
સાચ=સાચું; સાચીચાત	પટાવાગું ખાણી	આવ્યા
ગમ્યો=પસંદ પડ્યો	મરકરી=મગ્ગક	સપડાય=ફસાય
દેશાઈ=જાગીરદાર	પસ્તાય=દીલગીર થાય	જુકાણું=ખોટારં; જુદું
ગાળ=ખરાબ શબ્દ	ખન્યાં=રહ્યાં	આખર=છેવટ
જુડું=ખોટું	સીમ=ખતર	જન=માણસ

સમજુતી-જે માણસ બીજા માણસની મગ્ગક કરે છે, તે માણસ પહેલાં કે પછી ફસાય છે; ખોટારં જલદી જણાઈ આવે છે, અને આખરે તે જુડો માણસ દીલગીર થાય છે.

પાઠ ૧૯.	એકેકને=દરેકને	ભિખારી=જેની પાસે
જુક્તિ=કળા; જુક્તિ	વારાફરતી=એક પછી એક	ખાવા પીવાનું ન હોય
પોકેપોક મૂકી=ખોટું	કબુલ કરી=માની	તે; બીજા માગનાર
સાદે ધાંટા પાડી	પાઠ ૨૦	લજન=અધરના ગુણ
ખચાવે=ઉગારે	ગરીબ=પૈસા વગરનો	ગાવા તે
આણું=દૂર	અન=અનાજ	

ત્રીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” અઢી આના. [૮]

પુરાં=પુરતાં	પાઠ ૨૧.	હવા=પવન
આંધળો=જોને બે આંખે	ધ્વજર=પરમેશ્વર; પ્રભુ	દામ=પૈસો
દેખાય નહિ તે	ભજન=ગુણ ગાવા તે	દીએ છે=આપે છે
લીખ=ભાગી આવું તે	ચંદ્ર=ચાંદો; ચંદ્રમા	પાળે=પોષણ કરે
પગે અપંગ=પગે ખોડ-	વીસરં=બૂઠું	દેવા=આપવા
વાળો; લુલો; લંગડો;	પ્રભુ નામ=પરમેશ્વરનું	સરખવી=પેદા કરી
અપંગ=લુલો; લંગડો;	નામ	સૌ=બધે
આંધળો; મહેરો;	અગણિત=ગણાય નહિ	ઠામ=ઠેકાણું
ખોડવાળો	એટલા; ધણાજ	પાન=પાંદડાં
દયા=મહેરઆની; મહેર	ઉગસ=અજવાળું	સેવક=દાસ
ભગવાન=પરમેશ્વર	કામ=માટે; સાર	હામ=હિંમત
ભૂલું=સારું; કલ્યાણ	ઉપયોગી=જરૂરની	

સમજુતી-ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. પરમેશ્વરે અજવાળાને માટે ચંદ્રમા, સુરજ અને ગણાય નહિ એટલા તારા બનાવ્યા છે. હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ (૧) ઘણી જરૂરની હવા તે તે આપી છે, તેના કાંઈ પૈસા બેસતા નથી. હું કદી પણ (૨) તું વરસાદ વડે અનાજ આપે છે અને બધા જીવોનું પોષણ કરે છે. હું કદી પણ (૩) ટૂંક, દહીં આપવાને માટે તે બધે ઠેકાણે ગાય અને બેંસને પેદા કરી છે. હું કદી પણ (૪) તેં ઝાડ, પાંદડાં, ફૂલ, ફળ, આંખો, ગુલાબ, બદામ વગેરે બનાવ્યાં છે. હું કદી પણ (૫) તમે મહેરબાની કરી મને ઘણી વિદ્યા, સુખ અને હિંમત આપો. હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ (૬)

૧૦] યાથા ધારણુનો “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના.

પાઠ ૨૨.	મન=મરજી; ખુશી	કરેલી ગરદન
સરદાર=ઉપરી	મણા=ખામી; ખોટ	છાલાધ=ધસાધ
સ્વનું=શિષમાં આવના	ઉંદરીકે=ઉંદર પકડવાનું	વળગીને=ખાત્રીને
વિચાર	પાંગર	ચટાકા-ડાંખ
જંગલમાં=વનમાં	ભોગભોગે=કદાચ	ભોંય=જમીન
હરણી-હરણની માદા	પાર=છેડા	પછાડી=અધાણી
રૂપાણું=શોભીતું	વલે=દાલ; દશા	વાસ=પીમળ
ઉપાડી=ઉંચકી	સાર=આળકોએ મોટાની	પછાડ=તરફડીઆ
એકદમ=નરત	શિખામણુ માનવી	અતે=આખરે; છેવટે
છલંગ=કાળા; કુદકો	પાઠ ૨૪.	જોગવર=જખરો
દેવતાધ=દેવના જોવો	કાંઠો=કિનારો	જીવ લીધો=મારી નાખ્યો
પુરુષ=માણસ	પોલ=પોલાણ	ઝાઝા=ધણા
પાઠ ૨૩.	દર=કાણું; સાપ, ઉંદર,	નખળા=જોર વગરના
ઉંદરડી=ઉંદરનું અચ્ચું	મંકોડા, કીડી વગેરેને	વેર=અદાવત
રસોડું=રસોધ કરવાની	રહેવાનું ઘર	નાગ=ફેણુવાળો સાપ
જગા; રાંધણી	ઝેરી=ઝેરવાળો	ખાણુ=જીવ
ભરાધ=સંતાધ	પખી=પાંખવાળા જના-	સાર=કોઇને હલકું ગણી
ભાત=ખાંદેલા ચોખા	વર: પક્ષી(ચક્લી, પોપટ,	તિરસ્કાર કરવો નહિ
ખાવાનું=ખોરાક	ક્રમગણ વગેરે પખી	તેમજ પોતાની સક્તિ
સારાં=ભલાં	કે પક્ષી કહેવાય)	વધારે છે એમ ધારી
ઉપલા=ઉપરના	કુંદાણ=કુંદું નો અવાજ	અહંકાર કરવો નહિ
ખાકું=કાણું	કરવો તે	
પાળી=ખેપડવાળી શેટલી	ફેણુ=સાપની પહેળી	

બીજા ધોરણ માટે અંગ્રાજીતનાં મનોચત્ત પાંચ આના. [૧૧]

સમજૂતી-જેર વગરના પણ ઘણા માણસ સાથે કોઈ પણ દિવસ વેર કરવું નહિ; જુઓ કે આ રીતે ઘણી કીડી-ઓએ મળીને મોટા સાપને પણ મારી નાખ્યો.

પાઠ ૨૫.	મનસુખો=વિચાર	અળવી=પુરી કરી
માઆપની ચાકરી.	માતાપિતા=માઆપ	મહેર=મહેરબાની; દયા
લુલા=લંગડા	તે વાર=તે વખતે	લીલાલહેર=મળ; બધી
સેવા=ચાકરી	ધન ધન=વાહ વાહ	વાતે સુખી
અમાપ=ધણીજ	સારા=ચાકરી કરે એવા	સાર=જે છોકરાં મા-
કે'=કહે ધન=પૈસા	સંતાપ=મનનું દુઃખ	આપ તરફ પોતાની
તીરથ=જાત્રા	જે વાર=જે વખતે; જ્યારે	ફરજ અળવે છે, તેને
પારખી=જાણી	આશિષ=ભલું થવું એમ	રમત ગમત અને
કાવડ=વાંસને બે છેડે	કહેવું તે; દુવા	સુખજ મળે છે.
ક્ષીઝ બાંધી બનાવેલું તે	ફરજ=પોતે કરવાનું કામ	

સમજૂતી-માધવના માઆપ ઘરડાં, લુલાં, આંધળાં અને ગરીબ હતાં, તેઓની માધવ ઘણીજ ચાકરી કરતો હતો. (૧) માધવને એનાં માઆપે કહ્યું કે અમારા મનની વાત સાંભળ. જે અમારી પાસે પૈસા અને આંખો હોત તો જાત્રા કરવા જાત. (૨) માઆપનું મન પારખી લખે તેણે તેમને સુખી કરવાનું ધાર્યું. જે હું કાવડમાં બેસાડી જાત્રા કરાવું તો એમનું દુઃખ મટે. (૩) એવો વિચાર કરીને કાવડ બનાવી અને માઆપને બે બાજુએ બેસાડ્યાં. (૪) પછી બાંધે કાવડ સેરવીને જાત્રા કરવા ગયો. માધવના આ હેતુથી બધાને નવાઈ લાગી. (૫) આવા છોકરાને શાખાશ છે, અને માઆપને

૧૨] ચાર્યાસી તાલુકાનો ભૂગાળ શિક્ષક બે આના.

પ્રશ્ન પ્રશ્ન છે; જે છોકરાં સારા હોય તો કંઈ દુઃખ રહે નહિ.
(૬) બધી જગ્યા કરાવીને બ્યારે તે ઘર ગયો, ત્યારે માબાપ
ખુશી થયાં; અને ઘણીજ દુવા દીધી. (૭) છોકરાએ પોતાની
ફરજ બજાવી (પોતાને જે કામ કરવાનું હતું તે કર્યું) તેથી
પરમશ્વરે મહેરબાની કરી. જે માબાપને સુખ આપે, તેને
બધી વાતે સુખ થાય છે. (૮)

પાઠ ૨૬.	પાણી=બીજવાર; ફરીને કઠણ=અઘરું	
ચતુરાષ્ટ=લોશિયારી	મટાડી=ફર કરી	જલદી=થોડીવારમાં
કુળે ભોટવો	નાચતો=ફૂલતો	પાર મુશ્વય=પૂરું થાય
આમ તેમ=આનુઆનુ છુપાઈ=સંતાઈ		સારું=અકક્કલ અને
ફાંફાં=ખાટી મોંડત	કાગર=માટે. સાડ	ધીરજથી નંવું ક્રમ
ઉપાય=છલાજ	કંકર=કાંકરા	થાય છે, તેવું ફાંફાં
સૂત્રી આવ્યો=જડ્યો	ધીરજ=સખુરી	મારવાથી થતું નથી.

સમજુતી-ભોટવામાંનું ઉંડું પાણી ઉપર લાવવા માટે
કાગડાએ કાંકરા નાખ્યા, તેથી પાણી ઉપર આવ્યું. તે આજ
પીધું. (૧) સખુરી અને હાપાજથી અઘરું કામ હોય છે, તે પણ
થોડીવારમાં પૂરું થાય છે; માટે ભલેતમે બધા કરી જુઓ. (૨)

પાઠ ૨૭.	માના બાપ	બચ્ચી=મોકા; સુખન
કાપણી=અનાજ ધાસ	સાદ=અવાજ	ભાથું=ખાવાનું
વગેરે કાપવાનું કામ	મલકારી=હસવા જેવું કરી	તાગ=ક્રમ કરવાની
આથમતા=આથમી જતા	બેટા=દીકરા	શક્તિવાળા
વહાઈ=કપાઈ	બાથમાં=બે હાથની	ઉનો=અરમ
હાથજી=ખાપના બાપ;	વચમાં	

માખલુ=હાલો વાલો-
 વચાથી છસના ઉપર
 ને ધોળો ને હલકો
 ચીકણો પદાર્થ તરી
 આવે છે તે
 વંતાક=વેગલુ
 હહાડીઆ=રોજથી
 મજૂરી કરનારા
 ભાલુ=સુરજ
 ભાલુખૂડે=સુરજ આથમે
 દાતરકું=અનાજ, ઘાસ
 વગેરે કાપવાનું લોઢાનું
 વાંકું હથિયાર
 આસ=ખેતરમાં હળે
 કરી પાડેલા આગ્ર
 ઊભા લીસોટા
 ચચાર=ચાર ચાર
 હહાડે આથમે=સાંજે
 સાર=ખેડુતનો ખોરાક
 સાદો છે, પલુ તેઓ
 મહેનતુ હોવાથી
 ઘણા મજબુત હોય
 છે. માટે આપણે
 મહેનત કરવી.

પાઠ ૨૮.

ખળાં=ખળીઓ
 પાથરા=કાપીને બાંધપર
 નાખેલા છોડ
 ખળી=કાણસલામાંથી
 દાણા છુટા પાડવા
 માટે લોપી ચોકખી
 કરેલી જગા.
 બોર=ઢગલો
 ઠાલવ્યો=ખાલી કાંધો
 હાલરાને=ખળદની દારને
 હાલર=ઉંખીમાંથી ધઉં
 અને છોડ છુટા પાડવા
 માટે તેના ઢગલા પર
 ખળદ જોડેલું ગાકું
 ફેરવવામાં આવે છે તે
 પગર=કાણસલામાંથી
 દાણા છુટા પાડવા માટે
 તેના પર દોરોને ચલાવે
 છે તે
 પગર ફેરવતી હતી=
 ખળદને ફેરવી તેના
 પગ વડે ઉંખી કચ-

રાવતી હતી
 પટલાણી=પટેલની ખેરી
 ઉપણી=ઝાટકી
 કુંવળ=ધઉંનું ઘાસ
 કારભાર=અમકાળ
 હુરખ=આનંદ; ખુશાલી
 હુરખ માતો ન હતો=
 ધસીજ ખુશી થતી હતી
 હોંસીલી=ઉમંગી

પાઠ ૨૯.

ખેતરમાં કાણસલાં,
 ઘાસ વગેરે કાપવાનું
 કામ.
 કાપણી=કાપવાનું કામ
 આમ=આ તરફ
 ઉંમગે=હોંસથી
 ખાર માસ=એક વરસ
 માસ=મહીનો
 પીરસીને=મૂકીને
 સંપે=એક ખીખને સાથે
 સદાય=હંમેશાં; નિત્ય
 ઉભરાયો=ધણો થયો
 મુંદર=સારો

૧૪] મુંબઈ હલાકાની ભૂમાળની પ્રતિનોત્તરમાળા ૪૫ આના.

કાથ=પાક	કળસલાં	હામ=હિંમત
લઈએ=છોડપરથી લઈ	આમ=આવી રીતે	લણુણી=લણવાનું કામ
લઈએ	ખળાં=કળસલામાંથી	કોળી=આચકા; નાની
ખંત ધરી=કળજી રાખી	અનાજ ખુદું પડવાની	પુળી
કાં=શા માટે	જગા; મોટી ખળી	આ પાસ=આ બાજુ
કાં=જીવાર, બાજરીના	હૈયે=મનમાં; હૈયામાં	વાળુ=રાતનું જમવાનું

સમજુતી-હે બાળકો ! તમે બધા આમ આવો; આપણે હોંસથી કાપણીનું કામ કરીએ. જુઓ, પેલી વાદળીઓ વરસીને ચાલી જાય છે. એ બાર મહીનાનું અનાજ આપે છે, ને હુમ્મશાં એક બીજા સાથેજ રહે છે. હે બાળકો (૧) ખેતરમાં કેવો સારો પાક થયો છે, ચાલો આપણે કાળજી રાખીને કાપી લઈએ, શું કરવા કાલ કરીએ ? વાર લગાડીએ ? હે બાળકો (૨) હાથમાં દાતરડું વાંકું લઈને આ પ્રમાણે કળસલાં કાપો; અને તેનો ખળીમાં લઈને ઢગલો કરતાં મનમાં હિંમત રાખો. હે બાળકો (૩) અનાજ લણવાનું કામ પુરું થયું. હવે બધાએ ઘાસ કાપો, અને ઘાસના ચાર આચકા લઈને આ બાજુએ ચૂકો. હે બાળકો (૪) આપણે પૂળા બાંધી ગાલમાં નાખી કામ પુરું કરીએ, પછી ઘેર જઈને વાળુ કરીને બધાએ પરમેશ્વરનું ભજન કરીએ. હે બાળકો (૫)

પાઠ ૩૦.	આ વાર=આ વખત	ખુદું=જુદું
ખળાં=કળસલામાંથી	દીસે=દેખાય	સરસ=સારા
અનાજ ખુદું પડવાની	તૈયાર=કળસલાંથી ઝરેલાં	પિલાય=કચડાય
જગા; ખળીઓ	અનાજ=દાણા	કળુ=અનાજના દાણા

હિંદુસ્તાનની સાં બૂગાળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪ આના. [૧૫

ઉપશીએ=ઝાટકીએ	સાથ=સાથે	ખેડુત=ખેતી કરનાર
કુંસાં=ફેતરાં; છાંડાં	હાથોહાથ=એક બીજાની	મહેનત=મજુરી
કોથળા=ગુણો	મદદથી	ફળ=ફાયદો; લાભ

સમજુતી-હે છાકરાઓ ! હુમણા આમ આવો. જુઓ બળીઆ તૈયાર દેખાય છે; ચાલો આપણે આજે કુંડાંમાં રહેલા અનાજના દાણા છુટા પાડીએ. (૧) જેમ બળદો ગાળ કરતા હોય તેમ આપણે સૌ ફરીએ, જે કુંડાં સારી પેઠે કચડાય તો તેમાંથી અનાજના દાણા છુટા પડે. (૨) આવી રીતે બહુ અનાજ આપણે ટોપલામાં ભરીએ અને ઝાટકીએ. જુઓ ફેતરાં ઊડી જાય છે, ને બધા દાણા નીચે વેરાય છે. (૩) આપણે સાથે કોથળાઓ લઈ તેમાં આવી રીતે હાથો હાથ અનાજ ભરીએ. જે આપણે ખેડુતનું કામ કરીએ તો આપણને આજે મજુરીનું ફળ મળે. (૪)

પાઠ ૩૧.	રાત=સુરજ આથમ્યા	ફેરાં=ઝાંટા; ટીપાં
ચંદ્રમા=ચંદ્રા	પછી તે પાછો ઊગે	જરૂર=ખપ; ઉપયોગ
મિલન=ખુલ્લી સપાટ	ત્યાં સુધીના વખત	પાલો=કુમળાં પાંદડાંનો
જમીન	અજનાળું=ઉભસ	જથ્થો
નીચે ઉતરી ગયો હતો=	ઝાંખો=તેજ વગરનો	બી=બીઆં
દેખાતો બધ થયો હતો	ઝગઝગે=ચળકે	ચાચી=ચરમ
આથમે=દેખાતો બંધ થાય.	પાઠ ૩૨ ભાગ ૧.	હુમણાં=હાલ; આ વખત
અપોર=દહાડના બાર	ઝોટલો=બરતે લગતો	તળાવ=પાણી ભરાઈ રહે
વામતાનો વખત	ચોતરો	તેવો મોટો ખડો
	હંકાઈ=દબાઈ; છુપાઈ	નદી=મીઠા પાણીનો

૧૬] ગુજરાતની સાઠ ભૂગોળની પદ્ધતિરચનાના ત્રણ આના.

વહેતો મોટો વહેજો	રેલો=પ્રવાહી પદ્ધતિનું	ઘેબરીઓ=ઘેબરના જેવો
પવનચાલ; વાયરો	વહેતું તે	મીઠો
પાઠ ૩૨ ભાગ ૨.	રેલમરેલા=ચારે તરફ	પરસાદ=ખાવાનું
થોભ્યાં=અડક્યાં	રેલા નીકળવા તે	કારેલુ=એક જાતનું કડતું
ચોક્કસ=સાફ	ભિચારા=ખાપડા	શાક
ગામડું=નાનું ગામ	પછડાતા=અડગાતા	નેવલે=નેવાંએ
છોડી=મૂકી	તણાવ=ખેંચાવ	

સમજાવતી-હૈં વરસાદ! તું આવ, જેથી કરીને અમને ઘેબરના જેવું મીઠું ખાવાનું, ઉની ઉની રોટલી તે કારેલાનું શાક મળે. હૈં વરસાદ તું ઘણા આવ, કે જેથી નેવામાં પાણી આવે અને નહારી છોકરીને હડકાં ખેંચી જાય.

પાઠ ૩૩.	રસ્તો=માર્ગ; વાટ	ચોટે એવી (૨) ડાબા
રેતી=પથરનો કીણો	ચૂરસી=શીયી	પડે એવી (૩) તાણતાં
બુકા	પાઠ ૩૪.	તૂટે નહિ એવી)
ભુકો=મીણી રજ	ભડ્ડી=મોટો ચુલો	કાણાં=ખાકાં
મોટાફું=માટી	સીંચ્યાં=ગોઠ્યાં	કણુક=ધઉંનોફળવેલોલોટ
ડોળાનું=માટીવાળું	છંટિવાડો=છંટ પાડવા	ઘાટ=આકાર
નીતરું=મેલ વગરનું;	તથા પકવવાની જગા	ઘડો=ગાગરથી નાનું
ચોક્કસ	કંઈલુ=સખત	વાસણ; દોરીઓ
ધારવાળું=અણીવાળું	પછડવાથી=અકાળવાથી	ગાગર=ધણથી મોટું
તાણી=ખેંચી; ધસડી	ચીકણી=ચિકણવાળી	વાસણ
ખરે છે=છુટી પડે છે	(ચિકણ ત્રણ જાતની	કોડી=અનાજ ભરી મૂક
તળીએ=નીચે	હેય છે (૧) હાથે	વાની માટીની બરણી

ત્રીજા ધોરણનો “મુખ્યમણિત શિક્ષક” અટ્ટી આના. [૧૭]

કોડીઆં=દીવા કરવાનાં માટીનાં ચલાણાં	લુહાર=મોઢાનો ધાટ બનાવનાર	જતરડો=તાર ખેંચવાનું હથિયાર
ફરતી=એગરદમ; બધી તરફ	ધમણુ=દેવતા પૂજવાનો સંચો	સોનું=પીળા રંગની કામતી ધાતુ
પાઠ ૩૫.	સળીઆં=ચણીઆં	રૂપું=ધોળા રંગની કામતી ધાતુ
ધાતુઆં=ખનીજ પદ્ધતિ; (ધાતુમાં ચાર ગુણો ખાસ છે. (૧) ધાતુના કણો ચળકતા હોય છે.	ખમ=ધણો લાલઆંજ=ધણોજ લાલ	પિતળ=જસત અને તાંબાની મેળવણીથી બનેલી પીળા રંગની ધાતુ
(૨) ધાતુઓ ભારે હોય છે. (૩) જમીન પર પડતાં ધાતુનો અવાજ આય છે. (૪) ધાતુમાં ગરમી વહી શકે છે.	એરણુ=સોની, લુહાર વગેરે જે પર મૂકી ટીપે છે તે હથોડાં=ધાતુઓ ટીપવાનું લોઢાનું ઝોળર; મોટી હથોડી ટીપ્પો=ધણો	તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ કલાઈ=ધોળા રંગની ધાતુ (એ રૂપા કરતાં નરમ હોય છે) સીસું=ધોળા મેલા રંગની ધાતુ

સોનું, રૂપું, તાંબું લોહું, સીસું, જસત, કલાઈ, અને
પિતળ એ ધાતુઓનું ઝોળખાણ કરાવવું અને તેનો તફાવત
સમજાવો.

પાઠ ૩૬.	સવાકા; દોઢીકું	દોઢપાઈ; દોઢપાઈની
નાણું=ચલણી સિક્કો	ઢબુ=એ સવાક્રની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો;	કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો
ચોંટ=ચાક્રાર	એ સવાક્ર; અઢીકો	રૂપીઆં=સોળ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો
પૈસો=ત્રણ પાઈની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો.	અધેલો=અડધો પૈસો;	

૧૮] બાળવર્ગનો “મુખગણિત શિક્ષક” દાહ આનો.

અડધા=આઠ આનાની	મહેર=પંદર રૂપીઆની	૨ અડધા=૧ રૂપીઆ
કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો	કિંમતનો સોનાનો	૪ પાવલી=૧ રૂપીઆ
પાવલી=ચાર આનાની	સિક્કો; ગેણી	૮ એઆની=૧ રૂપીઆ
કિંમતનો રૂપાનો કે	આની=ચાર સવાકાની	૧૬ આના=૧ રૂપીઆ
નીકલનો સિક્કો	કિંમતનો નીકલનો સિક્કો	૩૨ ટમ્બુ=૧ રૂપીઆ
એઆનીએ આનાની	વટાવ્યા=છુટા પંસાલીધા	૬૪ સવાકા=૧ રૂપીઆ
કિંમતનો રૂપાનો કે	૧૫ રૂપીઆ=એક ગેણી;	૧૨૮ દોહપાછ=૧ રૂપીઆ
નીકલનો સિક્કો	મહેર	૧૬૨ પાછ=૧ રૂપીઆ

સૂચના—નાણાંની ધાત પહેલા ધોરણના “મુખગણિત શિક્ષક” માં જુઓ.

ટીપ—પૈસાને કાઠિઆવાડમાં કાવડીઉં; ગુજરાતમાં જઠ; સુરતમાં સવાકો અને મુંબઈમાં દોહીઉં કહે છે.

પાઠ ૩૭.	પરનો ભાગ; કુહાડીનો	દીકરી=છોકરી
કુહાડી લાકડા ફાડવાનું	ઉપનો ભાગ	પેદા થયા=નીકળ્યા
લોહાનું એગર	તોણે=બરાબર	સાર=આ દુનિયામાં
સોય=લુગડાં સીવવાનું	નાકું=કાણું	બધી વસ્તુઓ ઉપયોગી
લોહાનું એગર.	અણી=તીણો ભાગ	છે; માટે કોઈએ બચાવ
લકડફોડ=લાકડા ફાડનાર	અળનાર=અળકાર	મારવી નહિ.
તકરાર=રક્તક; વઢવાડ	મોટાઈ=વચાવ	પાઠ ૩૮.
ધાર=અણીદાર કોર	કોદાળી=જમીન ખોદવાનું	વાડી=ફૂલ ફળવાળી
ચીરું=ફાડું	લોહાનું એગર	જગો; નાનો બાગ
મુદર=કુહાડીના માથા-	વટી=લટી	માળી=ફૂલ વેચનાર;

છોડ ઉછેરનાર	કોસ=કુવામાંથી પાણી	આંબો=કેરીનું ઝાડ
ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા	કાઢવાનાં ચામડાનો	કુંટેલા=નીકળેલા
ઝાડ અથવા છોડ	કાથળો	ટટાર=સીધા
કપારા=આસપાસ પાળ	આવ્યો રામ=કોસ ઉપર	છાલ=ઝાડની ચામડી
કરેલી હોય એવી જગા	આવ્યો	મેજ=ટેબલ
ચારસ=ચાર ખુણાવાળો	આળું=કુવાના મથાળા	પાઠ ૪૧.
આકાર	પર પાણી ભરવાને	ગલકડી=ગલકાનો વેલો
ગલગોટા=એક જાતનું	ઢાળ પડતું બાંધેલું તે	વળગી=બાઝી
લાલ, પીળા રંગનું ફૂલ	લલકરતો=લહેકરી બૂમો	છાપર=ધરનો ઉપરનો
ફૂળે છે=ફળ આપે છે.	પાડતો	ભાગ જે પર નળીઆં
દાડમ=દાડમડીનું ફળ	નીક=પાણી જવાનો રસ્તો	હોય તે
જમરખી=જમરખનું	લીલાંછમ=ધણાંજ લીલાં	વીટળાછ=લપેટાછ
ઝાડ	પાઠ ૩૯.	આરીઆના=ચીમડાના
પક્ષી=પંખી	છોડવા=નાના છોડ	દારડી=દોરી
ડાળી=થડમાંથી નીકળેલો	ઉંમડી=મૂળમાંથી ખેંચી	અંતરે=છેટે
કાંટો	મુળીઉં=મૂળ	ગાંઠ=ગાંઠ
લાંબી ગાળ=લંબગાળ	દાંડી=ડાળી	પાઠ ૪૨.
મધપુડો=મધમાખીને	કળી=ખીલ્યા વગરનું ફૂલ	કેરી=આંબાનું ફળ
રહેવાનું ઘર	જીવતા=જીવવાળા	ભાર=આંબા આમલીનાં
મધમાખી=મધ બનાવ-	પથરાય=ફેલાય	ઝીણું ફૂલ
નારી માખી	વેલા=બોંયપર પથરાતા	ભાર=વજન
મધ=મધમાખીએ ફૂલ-	છોડ	નીચી નમતી=લચી જતી
માંથી ચૂસેલો રસ	પાઠ ૪૦.	ગોટલો=આંબાનું બી

ગોટલી=આંખાના ખીનું

દાંકથુ

દોળજે=દાખી દાખીને

પોચી કરજે

ભગવાને=પરમેશ્વરે

જતન=સંભાળ

દીસો=પોચો

ડીડું=ડીચું

પાઠ ૪૩.

ધીમે=હળવે

હોંડ=ચાસે

ભસતો=ભોં ભોં કરતો

સામી થાય છે=લડવાને

તૈયાર થાય છે.

અમળાધને=વળખાધને;

થરડાધને

જડખાં=ડાયાં

વાગોળવું=ખાધેલું પાછું

મેંમાં લાવી આવવું તે

નિરાંતે=સુખે; નચિંતે

ઉપાડે=ઉચકે

ખરી=ગાય, ભેંસ વગે-

રેના પખના તળીઆનું

હાડકું

ફાટ=ચીરો

ખાડ=ખાખોચીઆ

જોરાવર=જખરી

વગડાઉ=જંગલી; જંગ-

લમાં રહેનારી

પુરી પડે=ફાંચે; ખર

આવે

પાઠ ૪૪.

લાગ=દાવ; વખત

ટાળામાંથી=જથામાંથી

છટકી=નાસી

ડુંગરા=નાના ટેકરા

ચારો=લીલું ધાસ

માંડી=ગોઠવી; મૂકી

ઠરતી=ચોભતી

કુદકો=છલંગ; ફાળ

ચ નું પાટ=ખરાખર ચનું

ભરવાડ=ધેટાં, બકરાં

ચરાવનાર

ફેર=ફરક; તફાવત

મજબુત=જોરાવર

આખજ=બોડા

ઊન=ધેટાના વાળ

પાઠ ૪૫.

મીઠું=મિઠાસવાળું

ગુણુ=ફાવદો

ઠંડું=ટાડું

ઉનું=ગરમ

ખગડી જમ્ય=ફાટી જમ્ય

ચાકણુ=મેલ વગરનું;

માંજેલું

આંચળ=ચાન

મેલ=જખરો

દાળો=અડદ, ગુવાર વગેરે

જખુસો=વસ્તુઓ; ચીજો

છાશ=દહીંમાં પાણી

નાખી વડોવીને બના-

વેલી તે

તાવીને=ગરમ કરીને

શિખડ=દહીંમાં ખાંડ

નાખી બનાવેલો તે

લોચો=લચકો

માવો=ફૂકને બાળી

બાળીને લોચા જેવું

કરેલું તે

ચોથી ચોપડીનો “ ડિક્શનન શિક્ષક ” સ્મર આના [૨૧

પેંડ્ર=માવામાં ખુર
નાખી ગેખી બના-
વેલી તે.

તર=મલક
ફૂંધપક=ફૂંધને ઉઘળી
ખાંડ, ચોખ્ખા નાખી
બનાવેલો તે

ખાસુદી=માવો થતાં
પહેલાં ખુર નાખી
બનાવેલો પદાર્થ

પાઠ ૪૬.

ખાણી=જેને જીવ છે
અને જે અહીંથી તહીં
ફરી ફરી થકે છે તે

છેલ્લી=છેવટની

હાથીઓ=કુતરાનું નામ છે

સભા=મંડળી; યેળી

ઉપરી=મોટા; વડા

કરાવ્યો=નક્કી કર્યો

દીપુ=કુતરાનું નામ છે

ચાલક=હોશિયાર;

ચંચળ.

કારકુન=લખવાનું કામ
કરનાર

ગુપ્તગુપ્ત=મુગાં

અતે=આખર

ગાંધ=વાસ

શિખાળ=ફાડી ખાનાર

કુતસ જેવું જનાવર

રીઝે=ખૂણ થાય

માંસ=ગોસ

અણીવણા=તીણા

દાઢ=ખેવડા દાંત

કરકરા=ખરજટ

કુટતો=ખહાર નીકળતો

ધણી=માલીક

જે=જન્ય; કતેહ

પાઠ ૪૭.

ચાંચ=પક્ષીનું મો

સમડી=એક જાતનું પક્ષી

કપુતર=એક જાતનું પક્ષી

કીડ્ર=પેટે ચાલનાર

જીવડાં

જીવડાં=જંતુ; નાના જીવ

માળા=પક્ષીનાં ધર

ખતક=સફેદ રંગનું પાણી

તથા જમીન પર

રહેનાર પક્ષી

જળકુકડી=પાણીમાં રહે-
નાર કુકડી

પાઠ ૪૮.

પાંજર=પોંજર

ભૂખ્યો=ખાધા વિનાનો

તરખુચ=એક જાતનું ફળ

કુકડા=કુકડા

કા કાકાગમનું બોલકું તે

જીવજંતુ=જાનાં જીવડાં

કોહેલું=સળી ગએલું;

બગડી ગએલું;

સડેલું=સડી ગએલું;

જીવડાં પડેલું

લાલ=રાતી

છેડેથી=નાકેથી

ભાવ્યું=વપસાંદ પડ્યું

કુદતો=કુદકા મારતો

ચોક=ધરની વચમાંની

જાખંધ ખુદી જગા

પાઠ ૪૯.

રક્ષખી=તાસક

હુલાવ્યું=એક રસ કમું

વચક=ચાખાસ

નારંગી રંગ=નારંગીના

જેવો રંગ

સરખે બાગે=બરોબર

પાઠ ૫૦.

પારણું=લાકડાના ચોક-

ઠાનું ઘોડીડું

ઝોળી=ચાર છેડા બાંધી

લઈ વચમાં જુલતો

રાખેલો લુગડાનો કકડો

પાસું=ખાણુ

પાંગરા=ઝોળી બેરવ-

વાની લાકડીઓ

દાખણાં=ઝોળી બાંધવાની

દોરી

ઝાપટી=ખંખેરી

માલ=પોડીઆની વચ-

માંનો આડો થાંભલો

બેરવ=વળગાડ

લમરી=લાકડાની કુદડી;

ચકરડી

પાયા=પગ

પોચી==સુવાળી; નરમ;

ખૂંચે નહિ એવી

ગાદડી=નાનું ગાદડું

હીર=રેશમ

જુલાવવા=હલાવવા

હાલરડું=ખાળકને ઉધાડ-

વાનું ગીત; હાલો

ધુમણુ=પારણા કે ઘોડી-

આમાં સુવાડીને ગાતાં

ગાતાં દોરી : ખેચી

હોંચકા નાખવા તે

ગીતે ધુમણુ બાલું=હાલ-

રડાં ગાઈ હોંચકા નાખું

રંગીત=રંગીતો

પોદો=સૂઓ

હિંતે=જહાલથી

જુલાવું=હોંચકા નાખું

પધારવું=ખેસાડું

ચીતરેલ=ચીતરેલી

પદ્યવું=શીખવું; બણાવું

મોરલો=મોર

મઘવું=જડાવું

મખમલ=એક જાતનું

સુવાળું કપડું

તળાઈ=ગાદડું; ગદેલો

તાજી=નવી

ચિનાઈ=ચીન દેશમાં

બનેલી

સેજે=પથારીએ

બિંબવું=પાથરું

હિંચોળું=હોંચકા નાખું

ધેરાં ધેરાં=મધુરાં મધુરાં

લાડકડા=લાડકા; વહાલા

સમજીતી-હાલરડું વહાલું લાગે છે. હો! મારા લાઈને (છાકરાને) હાલરડું વહાલું લાગે છે; તેથી હું ગીત ગાતાં ગાતાં દોરી ખેચીને હોંચકા નાખું. હે રસીલા! તમે રંગેલા પારણામાં સૂઈ જાઓ, તો હું તમને ઘણા હેતથી હોંચકા નાખું. લાઈને પારણે લમરીઓ જડાવું અને પુતળીઓ ખેસાડું, લાઈને

હિંદુસ્તાનની સાઠ જૂઝાળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪ આના. [૧૩

હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૧) પારથે ચીતરેલી ચાંચની ચકલી અને ભણતો હોય તેવી રીતે પાપટ બેસાડું; ભાઈ તારે સારી રીતે રમવા માટે મારને સોનાથી જડાવું. ભાઈને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૨) પારણામાં મખમલ મશરૂની નવી તળાઈઓ પથરાવું; અને સૂવાની પથારીમાં ચંપાના ફૂલવાળી ચિનાઈ આદર પાથરૂં. ભાઈને (૩) મારા વહાલા ભાઈ, હું પારથે રેશમની દારી બાંધી તને હોંચકો નાખું અને તને ઉંઘ આવે એવાં મીઠાં ગીત ગાઉં; લાડકડા ભાઈ! તમે ઉંઘીને ઉઠ્યો ત્યારે તમારા ગળવામાં ખાવાનું ઘાલીશ. (ઉંઘીને ઉઠ્યા પછી તને ખાવાનું આપીશ) ભાઈને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૪)

ફિલ માટે સૂચના.

૧. છાકરાને ઉંચાઈના પ્રમાણમાં, સીધી હારમાં, અડેક હાથને છેડે, બે પગ વચ્ચે ૪૫ અંશનો ખુલ્લો રહે એવી રીતે ઉભા રાખવા, પછી નંબર આપવા
૨. નંબર બોલતી વખત દરેક છાકરા પોતાની નીચેના છાકરા તરફ મોં કરી નંબર બોલે.
૩. શિક્ષકની સામે ઉભેલી હારના છાકરાઓએ પોતાના જમણા હાથ તરફથી એટલે શિક્ષકના ડાબા હાથ તરફથી નંબર બોલવાની શરૂઆત કરવી.
૪. આગળ કે પાછળ ખસવામાં પ્રથમ ડબ્બો પગ ઉપાડવો.
૫. એક હારની બે હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.

૨૪] મુંબઈ હોલિકાની જુગાળની પ્રશ્નોત્તર માળા ૪૫ આના.

૧. છોકરાઓને એક, બે; એક, બે; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
૨. બેકી નંબરે એક ડગલું આગળ.
૩. એકી નંબરે એક ડગલું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવો.
૬. એક હારની ત્રણ હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.
  ૧. છોકરાઓને એક, બે, ત્રણ; એક બે, ત્રણ; એ પ્રમાણે. નંબર આપવા.
  ૨. એક નંબરવાળા એક ડગલું આગળ.
  ૩. ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું પાછળ.
  ૪. એક નંબરવાળા એક ડગલું જમણી તરફ.
  ૫. ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું ડાબી તરફ.
૭. ડમ્બેલ્સ, કડાં, બારબેલ્સ, વગેરે વહેંચવાની રીત નીચે મુજબ.
  ૧. દરેક હારના છેલ્લા નંબર પાસે ડમ્બેલ્સો મૂકવા પછી છેલ્લા નંબરે બે ડમ્બેલ્સ બે હાથમાં લઈ પોતાની ઉપરના છોકરાને આપવા; એ પ્રમાણે દરેક છોકરા પાસે બન્ને ડમ્બેલ્સ થશે.
  ૨. ડમ્બેલ્સ ભોંયપર સામા સીધી હારમાં ઉભા મુકાવવા. ડમ્બેલ્સ વચ્ચે એક વેંતનું અંતર રખાવવું.
  ૩. ડમ્બેલ્સ મુઠ્ઠીમાં બેરથી દાબીને પકડાવવા.
  ૪. રમતો અગિયાર સુધી કરાવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મૂકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવાવવા.

ગુજરાતની સા. ભૂગોળની પ્રમોતરમાળા ત્રણ આના. ૨૫

૫. એકની કૃતિ પ્રમાણે ૩, ૫, ૭, ૯, ૧૧ની કૃતિ કરાવવી.
૬. બેની કૃતિ પ્રમાણે ૪, ૬, ૮, ૧૦ ની કૃતિ કરાવવી.
૭. રમતો પહેલ વહેલી શિક્ષકે જાતે કરી બતાવવી.
૮. સારો મહાવરો થયા પછી છાતરાઓને પોતાની મેળે બોલીને કરવા કહેવું.
૯. એક રમત બરાબર સફાઈથી ને સાથે કરતાં આવડ્યા સિવાય બીજી રમત શીખવવી નહિ.
૧૦. દરેક રમત કરાવતાં પહેલાં “તૈયાર” અને “ચાલો” એવા હુકમ આપવા.
૧૧. “તૈયાર” કહેતાંની સાથે છાતરાઓએ ડબ્બેલ્સ લેવાને તૈયાર થઈ રહેવું.
૨૧. “ચાલો” ના હુકમની સાથે ડબ્બેલ્સ લઈ હાથ સીધા લટકતા રાખી ઉભા રહેવું.

ડબ્બેલ્સની ફિલ

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

- રમત ૧ હી-(૧) બેઉ હાથ ઉંચા. (૨) બેઉ હાથ નીચા.
- રમત ૨ છ-(૧) જમણા હાથ ઉંચા, ડાબો હાથ લટકતોજ રહેવા દેવો. (૨) એકથી ઉલટું.
- રમત ૩ છ-(૧) બેઉ હાથ ઉંચા. (૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી હીટીમાં (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ)
- રમત ૪ થી-(૧) બેઉ હાથ સામા (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ)
(૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી હીટીમાં
(મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ.)

૨૬] સુરત જિલ્લાનો “બૂગાળ (શિક્ષક)” ગ્રંથ આના.

રમત ૫ મી-(૧) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠ્ઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૬ ડૂ-૧) બેઉ હાથ સામા મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠ્ઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૭ મી-બે પગ વચ્ચે એક કુટુંબ અંતરરખાવવું (૧) બેઉ હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા (ડબ્બેલ્સ ઉભા રહે એવી રીતે) આ વખતે ડાબા પગની એડી ઉંચી કરવી. (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૮ મી-(૧) જમણા હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવો અને ડાબા હાથની મુઠ્ઠી છાતી આગળ (જમણા હાથ અને ડાબા હાથ તીરકસ લીટીમાં રહે તે પ્રમાણે) (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૯ મી-(પગ પહેલાં હાથાં તેમ) (૧) જમણા હાથ સામે ડબ્બેલ્સ ઉભો રાખવો. ડાબા હાથ પીઠગમ પાછળ ખેંચવો. (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૧૦ મી-(૧) બેઉ હાથ સામા (ડબ્બેલ્સ ઉભા રાખવા) (૨) બેઉ હાથ પાછળ પીઠગમ ખેંચવા. (મુઠ્ઠી છાતીના પાસાને અડકેલી રહે એવી રીતે રાખવી.)

ગુજરાતના ઇતિહાસની વાર્તા૩પી
રસિક પ્રશ્નોત્તરમાળા છ આના.

પાંચમા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” ૪ આના. [૨૭]

પાઠવાર અધરા શબ્દો તથા બેડાક્ષર.

દિવાળી	અઠવાડીક	નિત્ય	નહિ	મસિઆઈ
અક્ષર	રહો	દાતણ	શક્ષી	દૂધભાઈ
ઊઠ્યાં	પાટીક	નાશા	ધોવડાવવાં	સાસુ
નિશાળ	કૂલઝાડ	કથું	ગંદવાડ	સર્વે
સઘળાં	ઘંટ	બુઢું	કવિતા	દુખડાં
લીપિગુપે	બેઠક	શિક્ષા	દીલમાં	બૂલી
સાથીઆ	સીસી	ટાપી	વરસગાંઠ	ખૂશ
હુગડાં	ચિત્રો	ધોતલી	ભાવ્યો	ઉંઘાડવાને
દાડખાનું	રાંમેલાં	અંગરખી	કર્યો	આસડ
ફટકડા	લખોટાનું	લેંધી	કયારે	ત્યાં
ફૂટે	કપાટ	મુરવાલ	આખ્યા	બોલ્યો
ત્રીજો	કૂતરો	ફળીઆના	અડાડ્યો	પ્રમાણે
શુક્રવાર	દાડમ	ઘાઘરી	દસમું	બોલાવ્યો
જેલો	માટીનાં	ઓઢણી	બેસરો	ઉતર્યા
વિષે	અહીં	ચોકખાઈ	કંસાર	માદી
રવિવાર	નિશાળીઆ	ચોકખા	કઢી	પીરત્યા
ગુરુવાર	શિખામણ	ધૂળમાં	વહુ	બળમે
મુસલમાન	ઈન્દર	ડીલે	ભત્રીજો	આશોપાલવ
શનિવાર	જ્ઞાન	ગંદી	કહેવાઉં	શંભુભાઈ

૨૮] ચાલ્યા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” ૪ આના.

વિના	પ્રાણીઆ	ગરબો	અહીંથી	શિકાર
પૈંઆ	દુઃખ	આણ્યો	રસ્તામાં	બચ્ચું
વધારેલાં	નુકસાન	પૂછ્યું	દુઃખ	દાડાવી
લીંખુ	ખીજ્યા	દેશાઈ	અત્ર	માંડ્યું
નારંગી	માધુ	લલુ	ભૂખ્યા	ધુંદી
લાડ	જુદાય	વખાણ્યો	ભિખારી	પુરુષને
શેરડી	છૂટે	ઊંડ્યો	પૂછ્યું	પરમેશ્વર
બેસીશું	દુઃખ	મરકરી	પૈસા	ઉંદરી
શેતરંછ	ઢાર	પસ્તાઈ	આખ્યા	ભંડારીઉં
પાથરણું	કહું	બચ્ચાં	ઈશ્વરનું	રોટલી
પાંદડાં	ઉપરાંત	બૂમ	વિદ્યા	લાડ
વાડકો	નક્કી	ખેડુત	ચંદ્ર	ખિલાડી
ચટણી	જુદો	છતર્યા	વીસરું	ઉંદરીઉં
તૈયાર	ખૂટ્યો	નુકસાન	પ્રભુ	હંમેશાં
છત્યો	કઈ	જુડાણું	અગણિત	કાંઠા
સઢવાળી	તૈયાર	જુદો	ઉભસને	કુંડાડા
કાંચળી	સમજ્યો	શિઆળ	અત્ર	ઉડાડી
પરીક્ષા	છૂટે	દડકાં	દૂધ	ઉંદર
દડકાં	મૂકું છું	જુદા	દહીં	ધુંદી
દહાડો	શાખાશ	સાંભળતાં	રૂલ	ઠંકાણે
ધડાધડ	ચરપુ	ખાંધ્યું	સ્વપ્નું	ચટકા

ત્રીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” ૨૧૧ આના. [૧૯

લીધો	આધમતા	લણતાં	ભોંધમાં	ભટ્ટી
હુલાં	વઢાઈ	સર્વે	હુમણાં	સીંચ્યાં
આંધળાં	સાદ	વાળુ	તળાવ	ચપ્પુ
તીર્થ	ખચ્ચીઓ	ઈંધર	થોભ્યાં	નાખ્યું
મનસુઓ	ચચ્ચાર	છૂંડું	રઘાં	દહાડો
પિતા	ગાડું	પિલાય	ચોકખી	છંટવાડો
હેતથી	ભર્યાં	ટાપલામાં	રેલમરેલા	ખોદતાં
સંતાપ	પહોંચ્યાં	ઉપણીએ	ખોદતું	ભટ્ટીમાં
આશિષ	ઉતર્યાં	કુંસા	કાદવ	મૂકયો
પ્રભુએ	ઠલવ્યો	કોથળીઓ	ખિચારા	પિત્તળ
ચતુરાઈ	પટલાણી	ચંદ્રમા	પછડાતા	હથોડા
માર્યાં	ઠગલા	ત્યાંસુધી	ઘેબરીઓ	ટીખો
ઉંડું	ખૂશ	અજવાળું	દડકે	જતરડામાં
સૂઝી	હોંસીલી	પાતળો	દેકું	ટિપાઈ
મરાડી	ઉમંગ	અંધારી	પાંધર	ટિપાયું
કુપાહને	વાદળીઓ	ઝગઝગે	પ્યાહું	ઓળખાવ્યા
કંજતું	વાંકું	ત્રીજો	નીતરું	ઓછાવતા
ધીરજ	દાતરડું	ખેસાડ્યાં	રસ્તા	ધાતુઓ
સૌ	કુંડાં	લાચ્યાં	મટાડી	સીસું
પરલ	દબલો	દંકાઈ	ડહોળું	જસત
દહાડો	દૈયે	માઠા	ચૂસે	નાથું

૩૭] બીજા ધોરણનો “મુખગાણુત શિક્ષક” બે આના.

કાઢવા	લીલાંછમ	ગાડલો	જણુસો	પાંજરં
ઢગલી	વચ્ચે	જન્મ	દહીં	હુચ્ચા
પૈસા	મુળીકે	ચૂસી	શિખંડ	કર્યો
ઢબુ	દાંડીઆ	બેંસ	ફૂધપાક	જીવજંતુ
રૂપીઆ	ડાળીઆ	હીડે	બાસુદી	સળેલું
વટાવ્યા	પાંદડાં	શીંગડાં	ચરમા	આજ્યા
પંદર	સમજશે	ભાથું	પ્રાણી	પડીકાં
કુંહાડી	ઉખડી	તૂટી	છછી	શીખવ્યું
લક્ષડોડા	ઉંડાં	નિરાંતે	પસંદ	ખાલાં
ફાટફાટ	મૂળમાંથી	જડખું	દાઢ	હળદર
ચળકાટ	ફૂટેલાં	વગડાઉ	જડખાં	જાંબુડા
કોદાળી	ટટાર	પથર	ઊંઘનાં	ગાદીઆ
સાંભળતી	ખુરસી	છટકી	ફૂટેતા	હાલરડું
વઢી	લીલુંછમ	કુંદવું	ધણી	રસીલા
દુઃખ	ચઢ્યા	ગખડખું	પંખી	પકાવું
ક્યારા	પથરાઈ	ચતુંપાટ	ડીલે	મશરની
ત્રિકોણ	વીરળાઈ	મેહડું	પુછડીઆ	ચિનાઈ
ગલગોરા	ઉખેડ્યો	મજબુત	છંડાંમાંથી	ફૂલડું
ઢાડમ	ખતાવ્યો	ઠંડુંત્રે	ખચ્ચાં	બિઝાવું
કાણાંવાળું	ટુંકાં	દાહ્યા	બેડાબેલાં	હિંચાળું
લટકતું	દારડા	વાસણ	જળકુંકડી	ઊંધીને
મધપુડા	ઊંઘમાં	ચોકખું	પોપટ	વાલીશ

બાળવર્ગની નોટ બે આના.

પહેલીના અર્થ અઢી આના જેમાં—અર્થ, કવિતાની સમજુતી, પાઠનો સાર, અધરા શબ્દો, જોડાક્ષર, ડમ્બેક્સની ફિલ વગેરે.

બીજીના અર્થ ચાર આના જેમાં—અર્થ, કવિતાની સમજુતી, પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર, જૂજોળ, પાઠવાર અધરા શબ્દો, જોડાક્ષર, કડાંની ફિલ વગેરે.

ત્રીજીના અર્થ પાંચ આના જેમાં—અર્થ, કવિતાની સમજુતી, પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર, જૂજોળના સવાલ, પાઠવાર અધરા શબ્દો, જોડાક્ષર, કડાંની ફિલ વગેરે.

ચોથીના અર્થ સાડા સાત આના જેમાં—અર્થ, કવિતાની સમજુતી, તમામ પાઠના સવાલ તથા સાર, અધરા શબ્દો, જોડાક્ષર, મુંબર્ષ ઈલાકાની જૂતળ, ફિલ વગેરે.

પાંચમીના અર્થ આઠ આના જેમાં—અર્થ, કવિતાની સમજુતી, વ્યુત્પત્તિ, પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર, અપૂર્ણાકના નિયમો, ખ્રિદિશ હિંદના રાજકીય ભાગ, વગેરે.

છઠ્ઠીના અર્થ નવ આના જેમાં—શબ્દાર્થ, વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અને ૩૬ બન્ને રીતે; કવિતાનો અનન્વય, કવિતાની સમજુતી, પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર વગેરે.

સાતમીના અર્થ દશ આના જેમાં—શબ્દાર્થ, વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અને ૩૬ બન્ને રીતે; કવિતાનું વિવરણ—સ્ફુરીકરણ, પાઠના સવાલ, કવિતામાં આવેલા ભક્તોની ઓળખાણ વગેરે.

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૧લાના અર્થના ૪ આના.

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૨ બના „ ૫ આના.

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૩ બના „ ૭ આના.

ત્રિવેદિ વાચનમાળા સાતે પુસ્તકોના અર્થો તૈયાર છે.

છમનલાલ મોતીરામ શાહ. શાહપેર—મુરત.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ કૃત પુસ્તકો.

“ ડિક્ટેશન શિક્ષક ” માં થું થું છે ???

- (૧) પાઠ્યાર અઘરા શબ્દો. (૨) જોડણીના એકજ સરખા નિયમ-વાળા શબ્દો. (૩) કઠિન મળતા શબ્દોની તારવણી. (૪) જોડાક્ષર. (૫) મળતા જોડાક્ષર. (૬) પરીક્ષાના ડિક્ટેશનમાં આવનાર શબ્દો.

“ ડિક્ટેશન શિક્ષક ”

બાળપોથીનો	૦-૨-૦	ત્રીજોનો	૦-૩-૦
પહેલીનો	૦-૨-૬	ચોથીનો	૦-૪-૦
બીજોનો	૦-૩-૦	પાંચમીનો	૦-૪-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૧ લાનો ૦-૩-૦

ત્રિવેદિ વાચનમાળા પુસ્તક ૧ લાનો ૦-૩-૦

“ મુખ્યગણિત શિક્ષક ”

બાળવર્ગનો	૦-૧-૬	ત્રીજા ધોરણનો	૦-૨-૬
પહેલા ધોરણનો	૦-૧-૮	ચોથા ધોરણનો	૦-૪-૦
બીજા ધોરણનો	૦-૨-૦	પાંચમા ધોરણનો	૦-૪-૦
સુરત જિલ્લાનો	“ ભૂગોળ શિક્ષક ”		૦-૩-૦
સુરત શહેરનો			૦-૩-૦

ભૂગોળની “ પ્રશ્નોત્તરમાળા ”

ગુજરાતની સાં ભૂગોળની ૦-૩-૦ | મુંબઈ ઈ. ભૂગોળની ૦-૪-૦

હિંદુસ્તાનની સામાન્ય ભૂગોળની ૦-૪-૦

ગુજરાતના ઇતિહાસની વાર્તારૂપી

રસિક પ્રશ્નોત્તરમાળા ૭ અના.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

“ મુખ્યગણિત શિક્ષક ” વગેરેના કર્તા. શાહપોર—સુરત.

